

Przegląd Europejski – European Studies Quarterly, ISSN: 1641-2478

vol. 2024, no. 1

Copyright © by Katarzyna Dośpiąt-Borysiak, Krystian Maras, 2024

Creative Commons: Uznanie Autorstwa 3.0 Polska (CC BY 3.0 PL)

<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/>

DOI: <https://doi.org/10.31338/1641-2478pe.124.5>

Turecki rynek medialny jako przykład „nierównego boiska gry” w ujęciu Stevena Levitsky’ego i Lucana Way’a. Analiza kampanii parlamentarnej i prezydenckiej z 2023 r.

Katarzyna Dośpiąt-Borysiak, *University of Lodz (Lodz, Poland)*

E-mail: katarzyna.dospial@wsmip.uni.lodz.pl

<https://orcid.org/0000-0003-0425-9987>

Krystian Maras, *University of Lodz (Lodz, Poland)*

E-mail: krystian.maras@interia.pl

<https://orcid.org/0000-0001-5400-0485>

Streszczenie

Na przestrzeni ostatnich lat badacze zastanawiają się nad formą reżimu politycznego, jaką przyjmuje Turcja pod rządami prezydenta Recepta Erdoğan. Nawiązując do dyskusji w literaturze, autorzy niniejszego artykułu analizują możliwość wystąpienia w tym państwie autorytaryzmu konkurencyjnego w ujęciu Stevena Levitsky’ego i Lucana Way’a, skupiając się na sferze medialnej. Zbadano zagadnienie tzw. „nierównego boiska gry” i powiązaną z nim przewagę konkurencyjną inkumbenta na przykładzie kampanii medialnej poprzedzającej połączone wybory prezydenckie i parlamentarne z maja 2023 roku. Ponadto, uwzględniając powyższe zmienne, została dokonana analiza w ujęciu porównawczym stanu wolności obywatelskich i demokracji w Turcji na tle pozostałych państw kandydujących do Unii Europejskiej.

Słowa kluczowe: Turcja, wybory, media, demokracja, Unia Europejska

The Turkish media market as an example of the “uneven playing field” according to Steven Levitsky and Lucan Way. Analysis of the parliamentary and presidential campaigns in 2023.

Abstract

Over the past few years, researchers have been contemplating the political regime adopted by Turkey under the leadership of president Recep Erdoğan. Drawing upon discussions in the literature, the authors of this article analyse the potential emergence of competitive authoritarianism in the country, as conceptualised by Steven Levitsky and Lucan Way, with a focus on the media sphere. The issue of the so-called "uneven playing field" is examined, along with the connected competitive advantage of the incumbent, illustrated by the media campaign preceding the combined presidential and parliamentary elections in May 2023. Moreover, taking into account the aforementioned variables, a comparative analysis was made of the state of civil liberties and democracy in Turkey against the background of other EU candidate countries.

Keywords: Turkey, elections, media, democracy, the European Union

„Unia Europejska powinna otworzyć drogę do członkostwa Turcji w bloku 27 europejskich państw, zanim turecki parlament zaakceptuje prośbę Szwecji o członkostwo w NATO” – takimi słowami zwrócił się do dziennikarzy prezydent Recep Tayyip Erdoğan w dniu 10 lipca 2023 r., dzień przed wylotem na szczyt Sojuszu Północnoatlantyckiego w Wilnie¹ (Bankier.pl 2023). Turecki prezydent nie pierwszy raz zaskoczył swoimi propozycjami partnerów, licytując niezwykle wysoko, prowadząc politykę zagraniczną o charakterze transakcyjnym (Spancerska 2023a). Lecz, czy państwo to w obecnym kształcie jest w stanie stawiać Unii Europejskiej takie żądania w sposób efektywny? Republika Turcji jest państwem kandydującym do Unii Europejskiej od 1999 roku, negocjacje akcesyjne natomiast toczą się od roku 2005. Jednakże, wraz z postępującą polityką rządu tureckiego zmierzającą do porzucenia standardów demokratycznych oraz problemami związanymi z kwestią cypryjską, negocjacje te uległy zamrożeniu. Choć nie zostały one formalnie zerwane, w 2018 roku Rada Europejska skonstatowała, że „negocjacje akcesyjne utknęły w martwym punkcie” (European Commission 2023a). Komisja Europejska w raporcie analizującym całościową sytuację w Turcji w kontekście jej możliwego dotychczasowego do UE wskazała szereg nieprawidłowości. W sferze politycznej dotyczyły one m.in.: nadmiernej centralizacji władzy, nieefektywnego systemu równowagi między władzami, ograniczenia pluralizmu politycznego, utrudniania działalności organizacjom pozarządowym, w tym ograniczenia wolności zgromadzeń i wolności słowa oraz łamanie fundamentalnych praw człowieka. Ważnym, z punktu widzenia tematu niniejszego artykułu, było podniesienie przez Komisję tematu niesprawiedliwej przewagi konkurencyjnej rządu w sferze medialnej w czasie wyborów z maja 2023 r. (European Commission 2023b: s. 4–6).

Cel artykułu, hipoteza i materiał badawczy

Fakt, że w Turcji na przestrzeni ostatnich lat obserwujemy wyraźny spadek standardów demokratycznych nie budzi wątpliwości wśród badaczy (Wasilewski 2017;

---

¹ Ostatecznie, turecki prezydent wyraził zgodę na przystąpienie Szwecji do NATO podczas szczytu w Wilnie w dniach 11-12 lipca 2023r., jednakże kwestia ratyfikacji traktatu akcesyjnego przez turecki parlament w chwili pisania niniejszego artykułu pozostaje nierozstrzygnięta (stan na grudzień 2023r.).

Arat, Pamuk 2019; Esen, Gumuscu 2020; Szymański 2020a; Gümüş 2023). Dyskusja natomiast toczy się na temat charakteru, jaki przybiera dzisiejszy turecki reżim polityczny (Esen, Gumuscu 2016; Castaldo 2018; Çalıřkan 2018; Çořkun, Kölemen 2020). Naszym zdaniem, kampania wyborcza poprzedzająca połączone wybory prezydenckie i parlamentarne z maja 2023 roku stanowi dowód na zaistnienie w tym państwie autorytaryzmu konkurencyjnego w ujęciu Stevena Levitsky'ego i Lucana Way'a. W związku z tym, w niniejszym artykule przyjęto **hipotezę**, że negocjacje akcesyjne wciąż trwać będą w obecnym martwym punkcie, nie przybliżając realnej perspektywy członkostwa Turcji w Unii Europejskiej.

Celem niniejszego artykułu, będącego przykładem badań realizowanych w kategoriach rozumowania dedukcyjnego, jest udowodnienie wyżej postawionej hipotezy, przy wykorzystaniu następujących pytań badawczych:

P(1) Czy w tureckich mediach możliwa jest uczciwa konkurencja polityczna?

P(2) Czy mimo wszystkich ograniczeń w mediach, istnieje możliwość rozegrania nie-reżyserowanej gry politycznej o władzę?

P(3) W czym w realiach tureckich przejawia się medialne „nierówne boisko gry” w ujęciu Stevena Levitsky'ego i Lucana Way'a?

Artykuł zakłada analizę wyników połączonych wyborów prezydenckich i parlamentarnych z maja 2023 roku oraz ukazanie procesu przejmowania kontroli nad mediami na zasadzie łańcucha wydarzeń. Następnie, zaprezentowany w pierwszej części artykułu typ idealny autorytaryzmu konkurencyjnego w ujęciu Stevena Levitsky'ego i Lucana Way'a zostanie porównany z tureckimi realiami na zasadzie studium przypadku. Autorzy, poszukując przestrzeni właściwej dla rozważań komparatystycznych, uznają grono państw kandydujących do Unii Europejskiej jako odpowiednie odniesienie dla sytuacji w Turcji. Każde z przedstawionych państw znajduje się na określonym etapie negocjacji akcesyjnych, które służą osiągnięciu przez państwa kandydujące odpowiednich standardów i wartości uznanych powszechnie w Unii Europejskiej.

Przy pełnej świadomości różnic dzielących omawiane państwa, zmiany polityczne odnoszące się do reżimu politycznego, czy poziomu wolności i swobód obywatelskich w Turcji zostaną przedstawione na tle pozostałych państw kandydujących do UE – Serbii, Ukrainy, Mołdowy, Albanii, Gruzji, Bośni i Hercegowiny, Czarnogóry oraz Macedonii Północnej. Badanie bazuje na analizie artykułów i raportów organizacji międzynarodowych (*Freedom House, Economic Intelligence Unit, Human Rights Watch, Reporterzy Bez Granic, Transparency International*) oraz tureckich: *Bianet, Stowarzyszenie Badań nad Wolnością* (tur. *Özgürlük Arařtırmaları Derneđi*), *Stowarzyszenie Studiów nad Mediami i Prawem* (tur. *MLSA – Medya ve Hukuk Çalıřmaları Derneđi*). Zasadnicze dane dotyczą okresu, w którym rząd turecki podjął bezpośrednie działania zmierzające do wygrania wyborów w maju 2023 roku. Naszym zdaniem, punktem wyjścia do analizy kampanii wyborczej prezydenta Erdođana jest uchwalenie tzw. prawa o przeciwdziałaniu dezinformacji w październiku 2022 roku.

Zagadnienia teoretyczne

Współczesny świat pełen jest państw, których usytuowanie na osi continuum reżimów politycznych może być problematyczne. W ostatnich dziesięcioleciach zdecydowanie wzrosła liczba państw, znajdujących się w swoistej „szarej strefie” pomiędzy demokracją a autorytaryzmem – specyficzne reżimy polityczne, które nie są ani jednym, ani drugim (Gilbert, Mohseni 2011: s. 281). Reżimy hybrydalne, gdyż tak się one nazywają, mogą być traktowane jako modyfikacja demokracji – gdy demokratyczne reguły gry przestają działać; lub jako modyfikacja autorytaryzmu – po dodaniu elementów typowych dla demokracji (Szymański 2020b: s. 40; Morlino 2009). Początkowo, badacze traktowali reżimy hybrydalne jako utomne formy demokracji – demokracje z przymiotnikami (ang. *democracy with adjectives*) (Collier, Levitsky 1997), lub jako przedłużająca się tranzycja systemowa w kierunku demokracji (Levitsky, Way 2002: s. 51–52). Racji drugiemu podejściu zaprzeczył m.in. Thomas Carothers (2002), udowadniając, że taki typ reżimu politycznego nie zawsze przekształca się w demokrację. Andrzej Antoszewski i Ryszard Herbut uważają, że „szara strefa” (ich odpowiednik reżimu hybrydalnego) jest jedynie przejściową formą polityczną prowadzącą prędzej czy później do demokracji, bądź autorytaryzmu (Antoszewski, Herbut 2001). Kluczowym stwierdzeniem jest zauważenie że „w odróżnieniu od demokracji liberalnej i zamkniętego autorytaryzmu, które są pod każdym względem spójne, reżimy hybrydalne charakteryzują się niespójnością rządzących nimi reguł” (Antoszewski 2016: s. 144).

Jedną z najciekawszych propozycji w literaturze dotyczącej reżimów hybrydalnych jest koncepcja autorytaryzmu konkurencyjnego (ang. *competitive authoritarian regime*) w ujęciu Stevena Levitsky'ego i Lucana Way'a. Autorzy definiują go jako „reżim, w którym istnieją formalne instytucje demokratyczne, powszechnie uważane za najważniejszy sposób na zdobycie władzy, jednakże nadużywanie władzy przez inkumbentów² daje im znaczącą przewagę nad opozycją. Reżimy te są konkurencyjne, gdyż partie opozycyjne używają demokratycznych instytucji w celu kontestacji rządzącej władzy i realnej walki o nią; jednocześnie, nie można uznać ich za demokratyczne ze względu na „nierówne boisko gry”, sprzyjające inkumbentom (ang. *uneven playing field between government and opposition*). Konkurencja zatem jest realna, ale nieuczciwa” (Levitsky, Way 2010: s. 5). Wybory przeprowadzane są w sposób regularny i wolny od masowych nadużyć, które zazwyczaj są niepotrzebne, gdyż rządzący bezwzględnie wykorzystują przewagę konkurencyjną (ang. *incumbency advantage*), m.in. poprzez zagarnianie przestrzeni medialnej i ograniczanie opozycji dostępu do czasu antenowego (Levitsky, Way 2002: s. 53).

Autorytaryzm konkurencyjny w ujęciu Levitsky'ego i Way'a charakteryzują następujące trzy komponenty: nieuczciwe wybory (ang. *unfair elections*), łamanie praw obywatelskich (ang. *violation of civil liberties*) oraz wspomniane nierówne boisko gry. **Wybory** są uznawane za **nieuczciwe**, gdy m.in. co najmniej jeden główny kandydat jest wykluczony

² Polskiego terminu *inkumbent*, jako uprzywilejowany urzędujący polityk, używają m.in. Jarostaw Flis i Dariusz Stolicki (Flis, Stolicki 2017).

z rywalizacji z powodów politycznych, fakszowane są wyniki, występują sytuacje wielokrotnego głosowania, masowe zastraszanie wyborców, utrudnianie prowadzenia kampanii wyborczej partiom opozycyjnym, przemoc i nadużycia wobec opozycyjnych działaczy czy kandydatów (Levitsky, Way 2010: s. 366). Łamanie praw obywatelskich polega na ograniczaniu działalności niezależnych mediów, prześladowaniu i represjach wobec niezależnych dziennikarzy, aktywistów czy polityków opozycyjnych, ograniczaniu swobody wypowiedzi czy wolności zgromadzeń (Levitsky, Way 2010: s. 366). Z „**nierównym boiskiem gry**” (ang. *uneven playing field*) w ujęciu Levitsky'ego i Way'a mamy do czynienia, gdy „(1) partia przejmuje kontrolę nad instytucjami państwa; (2) inkumbenci są systematycznie faworyzowani kosztem opozycji, oraz (3) zdolność opozycji do organizowania się i rywalizacji w wyborach jest poważnie ograniczona” (Levitsky, Way 2010: s. 10). Innymi słowy, kluczowy w tym zagadnieniu jest dostęp do zasobów, mediów i prawa. Dostęp do zasobów staje się nierówny, gdy rządzący używają instytucji państwa w celu stworzenia i utrzymywania różnic w zasobach, co znacząco utrudnia opozycji rywalizację o władzę (Levitsky, Way 2010: s. 10). Do działań tego typu należy m.in. nielegalne finansowanie partii rządzącej z budżetu państwa lub jego instytucji, mobilizacja zasobów państwa (np. nieruchomości) do prowadzenia kampanii partyjnej, zamówienia publiczne składane u przedsiębiorstw, których kadra kierownicza jest zwolennikiem rządu (w konsekwencji – budowanie sieci klientelistycznych) (Levitsky, Way 2010: s. 10).

Systematycznie i skutecznie ograniczany dostęp do mediów dla strony opozycyjnej stanowi kolejny element „nierównego boiska gry politycznej”. Nie ma mowy o uczciwej konkurencji, gdy kandydatom opozycji ogranicza się dostęp do mediów, docierających do większości społeczeństwa (przede wszystkim, telewizja i radio). Możliwy do zaobserwowania jest stroniczy przekaz w mediach, które poddane są ścisłej – pośredniej lub bezpośredniej – kontroli rządu, której istotną charakterystyką jest tworzenie sieci patronalno-klientelistycznych (Levitsky, Way 2010: s. 11).

Problemy z dostępem do prawa sprowadzają się do kwestii stroniczych sędziów. Partia rządząca obsadza kluczowe stanowiska swoimi nominatami, dzięki czemu wszelkie spory rozstrzygane są na jej korzyść, ze szkodą dla opozycji. W konsekwencji, wszelkie instytucje mające pierwotnie stać na straży uczciwości całego procesu politycznego sprzyjają inkumbentom. Działania takie mogą doprowadzić *de facto* do bezkarności urzędujących polityków, którzy w tak zarysowanej rzeczywistości mogą pozwolić sobie np. na manipulowanie i naruszanie procedur wyborczych (Levitsky, Way 2010: s. 12).

Wyniki tureckich połączonych wyborów prezydenckich i parlamentarnych z maja 2023 roku

Zwycięzcą wyborów prezydenckich z maja 2023 roku był urzędujący dotychczas prezydent Recep Tayyip Erdoğan (należący do Partii Sprawiedliwości i Rozwoju, tur. *Adalet ve Kalkınma Partisi*, AKP), który pokonał kandydata Republikańskiej Partii Ludowej (tur. *Cumhuriyet Halk Partisi*, CHP) Kemala Kılıçdaroğlu marginesem zwycięstwa

wynoszącym jedynie 1 962 502 głosów (3,82 p.p. różnicy), co wskazuje na wysoki poziom polaryzacji społeczeństwa tureckiego (Yüksek Seçim Kurulu 2023a). Mała różnica w liczbach bezwzględnych pokazuje, że zgodnie z charakterystyką reżimu autorytaryzmu konkurencyjnego w ujęciu Stevena Levitsky'ego i Lucana Way'a, istnieje możliwość rozegrania niereżyserowanej gry politycznej o władzę wraz z realną konkurencją polityczną. Ostateczny wynik jest jednak kształtowany poprzez „nierówne boisko gry”, zwłaszcza w postaci stronnicych – w większym, bądź mniejszym stopniu prorządowych mediów. Kwestia ta szerzej zostanie opisana w dalszej części artykułu. Wyniki wyborów ilustruje *Tabela 1*.

Tabela 1. Wyniki I oraz II tury tureckich wyborów prezydenckich z maja 2023 roku wyrażone w procentach i liczbach bezwzględnych wraz z frekwencją.

Kandydat	Wynik w głosowaniu 14 maja 2023 roku wyrażony w liczbie oraz procentach		Wynik w głosowaniu 28 maja 2023 roku wyrażony w liczbie oraz procentach		Frekwencja	
	Liczba głosów	Procent	Liczba głosów	Procent	14 maja 2023 roku	28 maja 2023 roku
Recep Tayyip Erdoğan	26.086.102 głosów	49,24%	26.690.529 głosów	51,91%	14 maja 2023 roku	28 maja 2023 roku
Muharrem İnce	216.470 głosów	0,41%	–	–	87,5%	85,72%
Kemal Kılıçdaroğlu	23.873.749 głosów	45,07%	24.728.027 głosów	48,09%		
Sinan Oğan	2.796.613 głosów	5,28%	–	–		

Źródło: Najwyższa Komisja Wyborcza Turcji (Yüksek Seçim Kurulu 2023b).

Wybory do Tureckiego Wielkiego Zgromadzenia Narodowego (tur. *Türkiye Büyük Millet Meclisi*, TBMM) odbyły się w tym samym dniu, co wybory prezydenckie. Zwycięzcą tej elekcji był Sojusz Ludowy skupiający w swoich szeregach koalicję Partii Sprawiedliwości i Rozwoju (tur. *Adalet ve Kalkınma Partisi*, AKP), Partii Ruchu Narodowego (tur. *Milliyetçi Hareket Partisi*, MHP) oraz Nowej Partii Dobrobytu (tur. *Yeniden Refah*), które otrzymały łącznie 323 mandaty w 600-osobowym jednoizbowym tureckim parlamencie. Drugą siłą polityczną w państwie stała się Republikańska Partia Ludowa (CHP), która zdobyła 169 mandatów. Dobra Partia (tur. *İyi Parti*), będąca partnerem koalicyjnym CHP skupionym w Sojuszu Narodowym, zdobyła 43 mandaty. Trzecia koalicja wyborcza startująca w omawianych wyborach, uzyskała łącznie 65 mandatów, przy czym zdecydowaną większość z nich zdobyła pro-kurdyjska Partia Zielonych i Lewicy Przyszłości (*Tabela 2*).

Tabela 2. Wyniki wyborów do Tureckiego Wielkiego Zgromadzenia Narodowego (TBMM) z maja 2023 roku wyrażone w procentach i zdobytych mandatach wraz z frekwencją.

Nazwa koalicji/partii politycznej	Wynik w głosowaniu 14 maja 2023 roku wyrażony w procentach oraz zdobytych mandatach		Frekwencja
Sojusz Narodowy			87,05%
Republikańska Partia Ludowa (CHP)	25,35%	169	
Dobra Partia (<i>İyi Parti</i>)	9,69%	43	
Sojusz Ludowy			
Partia Sprawiedliwości i Rozwoju (AKP)	35,62%	268	
Partia Ruchu Narodowego (MHP)	10,07%	50	
Nowa Partia Dobrobytu (<i>Yeniden Refah</i>)	2,80%	5	
Sojusz Pracy i Wolności (Labour&Freedom)			
Partia Zielonych i Lewicy Przyszłości (YSGP)	8,82%	61	
Turecka Partia Robotnicza (TİP)	1,76%	4	

Źródło: Najwyższa Komisja Wyborcza Turcji (Yüksek Seçim Kurulu 2023a).

Elekcje parlamentarna i prezydencka przyniosły kolejną pięcioletnią kadencję Recepta Tayyipa Erdoğan na stanowisku prezydenta kraju oraz przedłużenie koalicji rządzącej AKP–MHP, zapoczątkowanej w 2015 roku. Pozwala to na kontynuację procesu monopolizowania władzy i konserwację obecnej sytuacji politycznej i społecznej w Turcji (Michalski, Krzyżanowska 2023; Spancerska 2023a), również w odniesieniu do opisywanego w niniejszej pracy trendu tranzycji reżimu politycznego w stronę jednej z form autorytaryzmu.

***Democratic backsliding* w Turcji na przykładzie rynku medialnego**

Działania Partii Sprawiedliwości i Rozwoju (AKP)

Problemem dzisiejszego rynku medialnego w Turcji jest jego struktura własności. Już w latach 90. XX wieku został on zdominowany przez pięć konglomeratów medialnych (Yılmaz 2016: s. 150), które bogaciły się poprzez koncesje udostępniając swoje media

narracji rządowej (Mumay 2023). Rządy Partii Sprawiedliwości i Rozwoju (tur. *Adalet ve Kalkınma Partisi*) z Recepem Tayyipem Erdoğanem na czele przyniosły poważne przemiany własnościowe w strukturze tureckiego rynku medialnego. W raporcie powstałym na bazie projektu monitorowania własności mediów w Turcji autorstwa BIANET oraz *Reporterów Bez Granic* wynika, „że 40 największych i najbardziej opiniotwórczych mediów znajduje się pod kontrolą sześciu firm działających w innych niż medialne sektorach gospodarki, takich jak: dystrybucja gazu, budownictwo, przemysł i handel, i że są one ściśle powiązane kontraktami ze Skarbem Państwa” (Nowosad i in. 2020: s. 36). Koncernami, które kontrolują większość rynku medialnego w Turcji są: *Demirören Group, Doğuş, Ciner, Albayrak, Kalyon, Ihlas* oraz *Ethem Sancak*. Większość z nich przed dojściem do władzy Erdoğan nie prowadziła działalności w zakresie mediów (Nowosad et al. 2020: s. 36–37). Prowadzenie działalności medialnej nie stanowi głównego dochodu powyższych koncernów, które funkcjonują dzięki kontraktom rządowym. W związku z tym, że opierają swoje interesy na bliskich kontaktach z rządem, zachodzi obawa, że przekaz przez nich nadawany będzie sprzyjał partii rządzącej.

Jedyną gazetą nie sprzyjającą władzy jest dziennik *Republika* (tur. *Cumhuriyet*), która za swoją działalność otrzymała w 2015 roku nagrodę *Reporterów Bez Granic* pt. „Wolność Prasy”. Dziennikarze i właściciele tej gazety wielokrotnie byli represjonowani przez władzę, zwłaszcza po nieudanym zamachu stanu z lipca 2016 roku (Nowosad et al. 2020: s. 39–40, 42).

Pozostałe media krytyczne wobec rządu zostały uciszone poprzez surowe kary finansowe za rzekome uchylanie się od obowiązków podatkowych i zmuszane do autocenzury (Ruacan 2022: s. 3). Najbardziej wyrazistym przykładem walki z niezależnymi mediami podczas rządów AKP była kara nałożona na koncern medialny *Doğan Holding*, która wyniosła 2,53 miliarda dolarów (Watson 2009). W latach 2022–2023 Najwyższa Rada Radiofonii i Telewizji (tur. *Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, RTÜK*) nałożyła 91 kar finansowych na 5 opozycyjnych kanałów telewizyjnych (*ÖzgürLük Araştırmaları Derneği* 2023b). W 2022 roku RTÜK nałożyła kary pieniężne na łączną sumę 67,1 mln tureckich lir (*Öneroğlu* 2023). W czerwcu 2022 roku RTÜK zablokowała dostęp do portali i kanałów *Voice of America* oraz *Deutsche Welle*, gdyż nie uzyskały one licencji na prowadzenie działalności w Turcji (Freedom House 2023b).

Kolejnym sposobem na promowanie mediów o charakterze prorządowym było prowadzenie odpowiedniej polityki sprzedaży reklam przez firmy z udziałem skarbu państwa (Ruacan 2022: s. 3). Poza tym, nie można mówić o wolności w mediach, gdy sądy wydają szereg wyroków skazujących za przestępstwo „obrażenia Prezydenta” – począwszy od 2014 r. do 2023 r., skazano w ten sposób 73 dziennikarzy (Ruacan 2022: s. 2; Reporters without Borders 2023c). Dziennikarze próbujący prowadzić niezależną działalność „watchdoga” spotykali się z groźbą wytoczenia procesu na gruncie prawa antyterrorystycznego (Human Rights Watch 2023: s. 606). Według danych *Reporterów Bez Granic*, „od 2002 r. w każdym kwartale, średnio ok. 200 dziennikarzy w związku ze swoją pracą było stawianych przed sądem na podstawie tureckiego ustawodawstwa antyterrorystycznego lub kodeksu karnego” (Reporters without Borders 2023b).

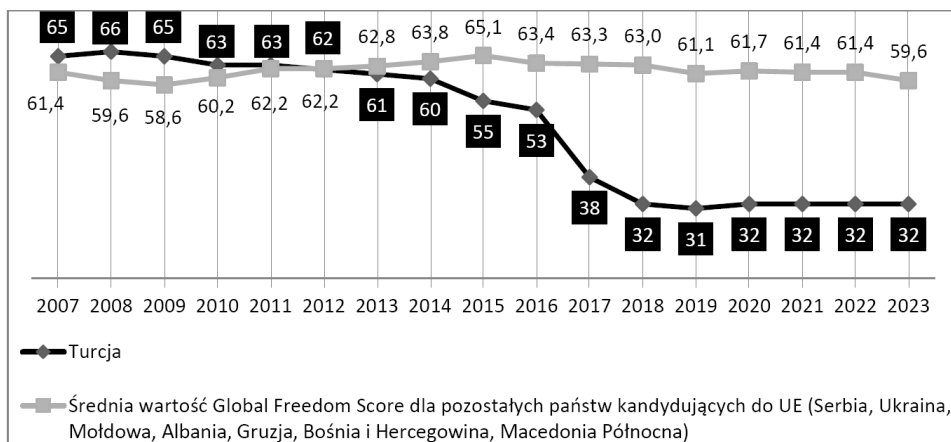
Punktem zwrotnym w polityce rządu Erdoğan’a były protesty w obronie parku Gezi w 2013 r., które szybko rozprzestrzeniły się na cały kraj jako wyraz sprzeciwu wobec autorytarnych tendencji rządu, połączone z ujawnieniem afery korupcyjnej na najwyższych szczeblach władzy. Kurs wobec mediów i przeciwników politycznych zaczął się zaostrzać, m.in. poprzez restrykcje w Internecie, blokowanie stron internetowych, pozywanie i więzienie dziennikarzy, zmuszanie ich do rezygnacji z pracy (Yılmaz 2016: s. 159).

Kolejnym punktem przelomowym był nieudany zamach stanu z lipca 2016 roku. Kilka dni po jego porażce, 21 lipca 2016 roku władza wprowadziła stan wyjątkowy, który trwał do 19 lipca 2018 roku. W wyniku szeroko zakrojonych czystek usprawiedliwianych walką z tzw. terrorystami kurdyjskimi oraz z FETÖ (Organizacja Terrorystyczna *Fethullah*, oskarżaną o zorganizowanie zbrojnego wystąpienia przeciw rządowi w Ankarze), zamknięto 179 organizacji medialnych – w tym 53 gazety, 34 stacje telewizyjne, 37 stacji radiowych, 20 czasopism, 6 agencji informacyjnych i 29 drukarni (Aydınli 2019). W czasie trwania stanu wyjątkowego odbyło się referendum konstytucyjne (kwiecień 2017 r.) oraz połączone wybory parlamentarne i prezydenckie, konstytuujące nowy ustrój (czerwiec 2018 r.), podczas których możemy zauważyć szereg kolejnych nadużyć władzy stosowanych przez inkumbentów. Wśród nich m.in. poświęcenie ok 90% czasu antenowego na kampanię głosowania za przyjęciem konstytucji, transmisje ceremonii otwarcia projektów rozwoju infrastruktury, czy publicznych wystąpień związanych z pełnieniem przez Erdoğan’a obowiązków szefa rządu (Szymański 2020a, s. 82–83).

Podstawę prawną dla prześladowań dziennikarzy i łamania idei wolności prasy kształtują dziś Prawo Antyterrorystyczne, Ustawa przeciwdziałająca obrażaniu Prezydenta, Ustawa o MIT (turecki odpowiednik Agencji Wywiadu), Ustawa o protestach oraz Prawo o przeciwdziałaniu dezinformacji uchwalone w październiku 2022 r. niedługo przed omawianymi wyborami (Özgürlük Araştırmaları Derneği 2023b).

Rysunek 1 przedstawia wartości wskaźnika *Global Freedom Score* dla Turcji w latach 2007–2023 opracowane przez organizację *Freedom House*. Dane te zostały zestawione z danymi opisującymi średnią arytmetyczną dla wartości wskaźnika *Global Freedom Score* dla pozostałych państw kandydujących do Unii Europejskiej (Serbia, Ukraina, Mołdowa, Albania, Gruzja, Bośnia i Hercegowina oraz Macedonia Północna) w celu sprawdzenia czy i jak bardzo status Turcji różni się na tle pozostałych państw o podobnym statusie w relacjach z Unią Europejską. Zauważalna jest znaczna różnica między obecnym poziomem wolności w Turcji, a średnią odnoszącą się do wymienionych wyżej siedmiu państw. Można zaobserwować widoczny regres w corocznej wartości wskaźnika, poczynając od 2016 roku, w którym miał miejsce nieudany zamach stanu. Jednakże pierwsze poważne oznaki obniżania się standardów demokratycznych w Turcji obserwujemy od bogatego w wydarzenia roku 2013, gdy miały miejsce protesty w parku Gezi, czy afera korupcyjna na najwyższych szczeblach władzy. Średnia wartość *Global Freedom Score* dla pozostałych państw kandydujących do Unii Europejskiej utrzymuje się na stabilnym poziomie oscylującym między 65,1 pkt w 2015 r., a 59,6 pkt w roku 2023. Turcja w rankingu *Freedom House* kończy rok 2023 z 32 pkt, notując spadek z 65 pkt z 2007 roku, będąc jednocześnie zaklasyfikowana do kategorii państw „not free”.

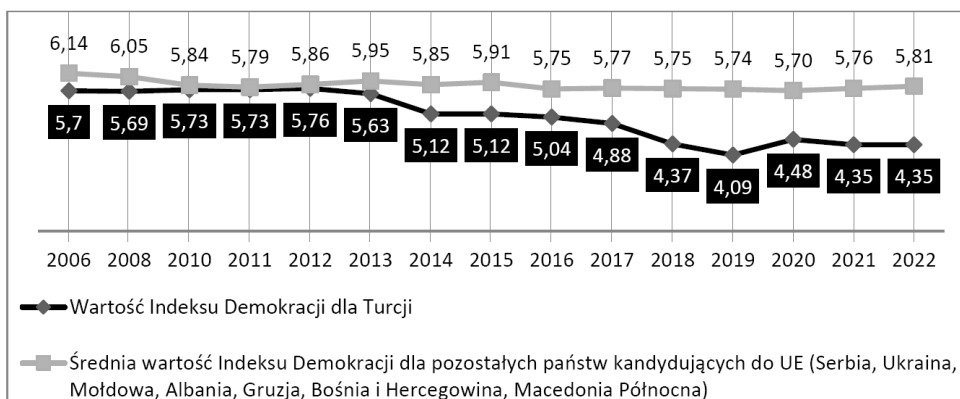
Rysunek 1. Wskaźnik *Global Freedom Score* dla Turcji na tle państw kandydujących do Unii Europejskiej na przestrzeni lat 2007-2023.

Źródło: Freedom in the World Reports 2007–2023 (Freedom House 2023c).

Przejmowanie kontroli nad mediami jest jednym z wyznaczników procesu *democratic backsliding*. Rysunek 2 przedstawia wartość *Indeksu Demokracji* dla Turcji w latach 2006–2022. Dane te zostały ponownie zestawione ze średnią arytmetyczną dla wartości *Indeksu Demokracji* dla pozostałych państw kandydujących do UE. Podczas gdy wyżej wspomniana średnia wyniosła w 2022 roku 5,81 pkt, Turcja w tym czasie osiągnęła 4,35 pkt na 10 możliwych, balansując niebezpiecznie blisko granicy reżimu autorytarnego. Z wykresu wynika, że Turcja przez cały okres, w którym prowadzone jest badanie *Economic Intelligence Unit*, znajdowała się poniżej średniej dla pozostałych państw kandydujących do UE.

Rysunek 2. Wartość Indeksu Demokracji dla Turcji na tle średniej arytmetycznej dla wartości Indeksu Demokracji dla pozostałych państw kandydujących do UE na przestrzeni lat 2006-2022.

Źródło: Democracy Index 2006–2022 (Economic Intelligence Unit (W/W)). Wartość Indeksu Demokracji: demokracja pełna (8–10 pkt), demokracja wadliwa (6–7,9 pkt), reżim hybrydowy (4–5,9 pkt), reżim autorytarny (poniżej 4 pkt).

Medialne „nierówne boisko gry” podczas kampanii wyborczej poprzedzającej połączone wybory prezydenckie i parlamentarne 2023 roku

Medialne „nierówne boisko gry” w trakcie kampanii wyborczej poprzedzającej wybory w 2023 roku jest nieodłącznie związane z kompleksowym wykorzystaniem przez prezydenta Erdoğana przewagi konkurencyjnej wynikającej ze sprawowanego urzędu. W tych wyborach była ona silnie wykorzystywana ze względu na niepokojące dla inkumbenta sondaże zapowiadające poważną i problematyczną konkurencję wyborczą.

Jednym z przejawów nierównego boiska gry było uchwalenie nowych przepisów prawnych mających na celu zacieśnienie kontroli władzy politycznej nad mediami. W październiku 2022 r. rząd w Ankarze przygotował nowelizację ustawy mającej na celu przeciwdziałanie dezinformacji. W istocie jednak, poprawki te zaostrzały kontrolę władzy nad stronami internetowymi i mediami społecznościowymi oraz wprowadzały trudne do klarownego zdefiniowania przestępstwo rozpowszechniania fałszywych informacji karane pozbawieniem wolności od roku do lat trzech (Human Rights Watch 2023; s. 607). Obok władzy nad przyznawaniem i odbieraniem akredytacji prasowych oraz odpowiedniej polityki sprzedaży reklam prowadzonej przez instytucję centralną, groźba wyroku sądowego za bliżej niezdefiniowaną działalność dezinformacyjną stanowi domknięcie systemu cenzury wobec dziennikarzy (Adal 2022; Mumay 2023). Dalsze działania rządu tureckiego potwierdziły obawy przeciwników nowelizacji tego prawa – w ciągu roku obowiązywania nowych przepisów, wytoczono dziennikarzom 29 spraw sądowych (Bianet 2023). Wiele z nich miało zastosowanie do osób publikujących krytyczne relacje na temat działań rządu w odpowiedzi na trzęsienie ziemi z lutego 2023 r., co stanowiło ograniczanie swobody prowadzenia kampanii wyborczej. *Reporterzy Bez Granic* alarmowali że tureckie sądy chronią reputację rządzących i prywatnych firm budowlanych powiązanych z rządem poprzez cenzurę artykułów prasowych ukazujących nadużycia i zaniedbania władzy w kontekście trzęsienia ziemi (Reporters without Borders 2023d). Human Rights Watch (2023; s. 606) w swoim raporcie przekazuje, że pod koniec roku 2022 co najmniej 65 dziennikarzy było aresztowanych lub więzionych w związku z zarzutami dotyczącymi przestępstw terrorystycznych. Komitet Ochrony Dziennikarzy (CPJ 2022) podaje natomiast, że w 2022 r. w Turcji uwięzionych było 40 dziennikarzy. W corocznych sprawozdaniach *Reporterzy Bez Granic* dokonują oceny wolności prasy w poszczególnych państwach globu (Reporters without Borders 2023a). Pozycja Turcji w 2023 r. spadła w porównaniu do roku 2022 o 7,28 pkt, co przetożyło się na przesunięcie o 16 miejsc niżej w rankingu (obecnie 165. miejsce na 180 ogółem).

W związku z niezwykle wysokim stopniem uzależnienia mediów od rządu, w czasie kampanii wyborczej obserwowaliśmy stroniczy przekaz, wyraźnie faworyzujący AKP i prezydenta Erdoğana. Ekspertki szacują, że pod wpływami rządu znajduje się nawet ponad 95% mediów (Özgürlük Araştırmaları Derneği 2023a). Symbolicznym wręcz i bardzo wyraźnym dowodem na powstałe patologie w tureckim systemie medialnym są różnice czasu antenowego, który uzyskał urzędujący prezydent i jego główny kontrkandydat Kemal Kılıçdaroğlu. W okresie między 1 kwietnia a 1 maja 2023 r. w telewizji publicznej *TRT Haber*, Erdoğan uzyskał ogromną przewagę w czasie antenowym – 32

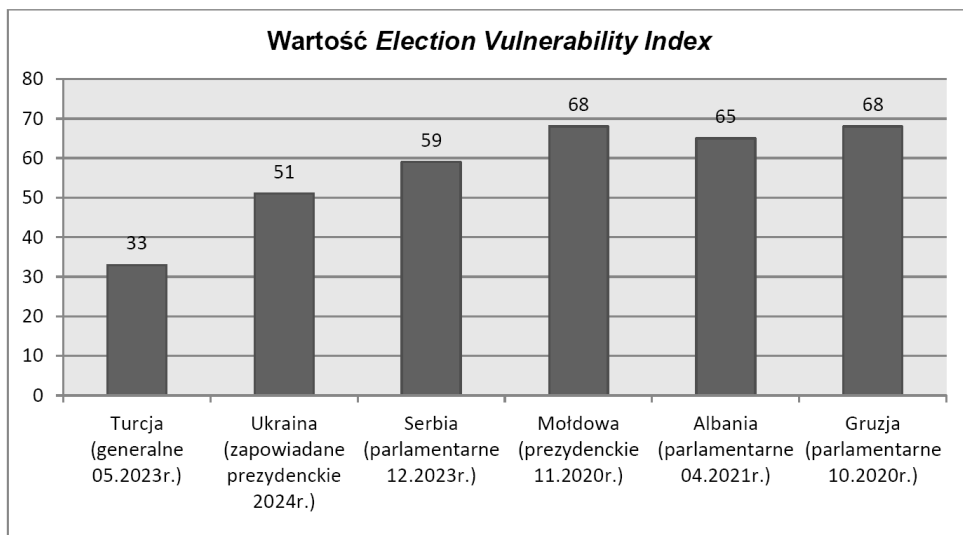
godziny do 32 minut (Reporters without Borders 2023b). 12 maja natomiast, prezydent Erdoğan wygłosił przemowę, podczas której krytykował i atakował Kemala Kılıçdaroğlu. Wystąpienie to było transmitowane łącznie przez 14 stacji telewizyjnych i trwało 1,5 godziny (Reporters without Borders 2023b). Kandydat opozycji nie miał możliwości odniesienia się do zarzutów i dotarcia do tak szerokiego grona odbiorców, co inkumbent. Przed drugą turą wyborów prezydenckich, w stacji telewizyjnej *A Haber*, gdy prezynter pokazywał kandydatów walczących o zwycięstwo, widzowie mogli zobaczyć „kartę wyborczą” ilustrującą zdjęcie urzędującego prezydenta Recepta Tayyipa Erdoğan oraz widniejący obok niego obrazek szarej postaci z podpisem „inny kandydat”. W trakcie kampanii wyborczej, w tureckich mediach toczyła się intensywna kampania oszczerstw w odniesieniu do Kemala Kılıçdaroğlu. Jedną z czołowych stacji telewizyjnych w kraju ATV w okresie od 24 kwietnia do 28 maja wspomina o najważniejszym kandydacie opozycji najczęściej w kontekście słów „terror” oraz „HDP”, co sugerować miało powiązania opozycji z terrorystami kurdyjskimi (Görgülü 2023). W związku z dominacją prorządowej narracji w mediach tradycyjnych, główny kandydat opozycji na prezydenta, Kemal Kılıçdaroğlu, próbował prowadzić swoją kampanię wyborczą w Internecie i mediach społecznościowych – jednakże w tej sferze nierówne boisko gry również było widoczne. *Freedom House* w ramach projektu *Election Watch for the Digital Age: Election Vulnerability Index* identyfikuje 4 kluczowe problemy, z którymi muszą borykać się tureccy wyborcy w Internecie. Są to: blokady stron internetowych, mediów społecznościowych i usuwanie treści, manipulacje informacjami, aresztowania i oskarżenia oraz nękanie i zastraszanie (Freedom House 2023a).

Rysunek 3 ukazuje wartość *Election Vulnerability Index* dla państw kandydujących do UE, które obejmuje badanie w ramach projektu *Election Watch for the Digital Age* autorstwa organizacji *Freedom House*. W zestawieniu z pozostałymi państwami kandydującymi do UE, jak Ukraina³, Serbia, Albania, Mołdowa i Gruzja, Turcja zajmuje najniższe miejsce. Nie uwzględniono danych z Czarnogóry oraz Bośni i Hercegowiny, ze względu na ich brak – omawiane badanie nie objęło tych krajów. Państwo rządzone przez prezydenta Erdoğan zdobyło 33 punkty na 100 możliwych, uzyskując jeden z najgorszych wyników wśród badanych elekcji ogółem – niższe wyniki uzyskało jedynie 12 państw, wśród nich Iran, Rosja, Wenezuela, Kuba (stan na grudzień 2023 r.). Na ostateczny rezultat badania miały wpływ: 8-godzinna blokada *Twittera* nałożona tuż po trzęsieniu ziemi z lutego 2023 r., by przeciwdziałać rzekomej dezinformacji; blokada popularnego medium społecznościowego *Eksi Sözlük*, na którym pojawiały się komentarze potępiające reakcję rządu na tę katastrofę naturalną; zatrudnianie przez partię rządzącą armii trolli mających szerzyć zmanipulowane informacje w trakcie powtórzonych wyborów na burmistrza Sztambułu z 2019 r.; aresztowanie co najmniej 24 internautów w lutym 2023 r., krytykujących reakcję rządu na trzęsienie ziemi (Freedom House 2023a), czy – jak podaje raport *Free Web Turkey* (2023) – zablokowanie ponad 40 tysięcy adresów URL w 2022 r., większość z zablokowanych artykułów dotyczyła rządu, prezydenta Erdoğan i jego rodziny.

³ Dane dotyczą warunków, w których miałyby się odbyć wybory prezydenckie w 2024 r. – w chwili przygotowania niniejszego artykułu ich termin nie został jeszcze ustalony.

Wynik tego badania pokazuje, jak silna jest kontrola rządu nad treściami publikowanymi w tureckim Internecie. Jest to wynik długoletnich i systematycznych działań Partii Sprawiedliwości i Rozwoju, które dobrze ilustrują raporty *Freedom on the Net*. Republika Turcji w 2023 r. zdobyła 30 pkt na 100 możliwych, utrzymując konsekwentny spadek wolności w Internecie w ciągu ostatnich kilku lat (Freedom House 2023c).

Rysunek 3. Wartość *Election Vulnerability Index* dla państw kandydujących do UE, których obejmuje badanie w ramach projektu *Election Watch for the Digital Age* autorstwa organizacji *Freedom House*.

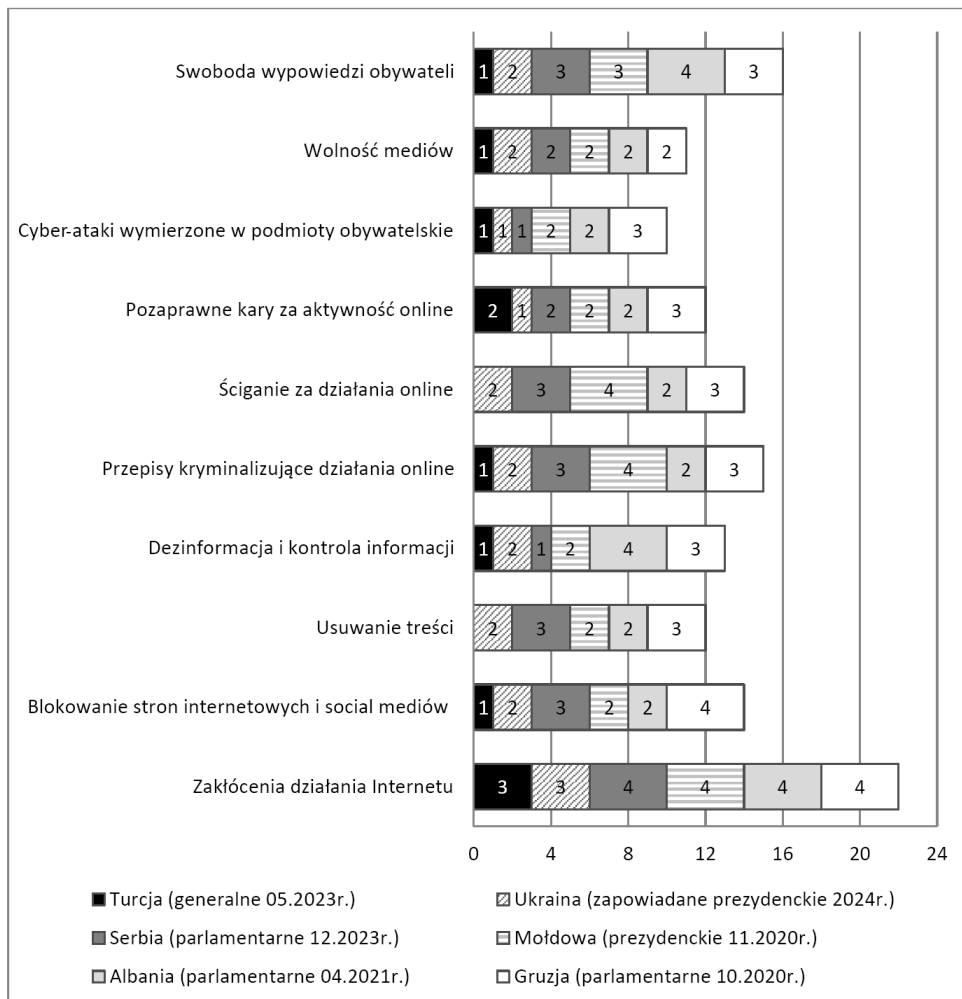

Źródło: Freedom House 2023a. Wskaźnik jest punktowany w skali od 0 do 100, gdzie 0 oznacza najgorszą sytuację, a 100 najlepszą.

Poniższy *Rysunek 4* prezentuje wartości wybranych wskaźników dotyczących swobody mediów w Internecie dla tureckich wyborów z maja 2023 r. na tle elekcji przeprowadzonych w pozostałych państwach kandydujących do UE objętych badaniem.⁴ Z przedstawionego wykresu wynika, że najpowszechniejszymi działaniami rządu tureckiego było usuwanie treści i ściganie obywateli za działalność w sieci (0 pkt). Pozostałe działania władz w Turcji dotyczyły w zasadzie wszystkich wymienionych na wykresie obszarów, za wyjątkiem zakłócania działania Internetu, które można uznać za poprawne. Wyłączając działalność rządu Turcji, inne objęte badaniem państwa były najbardziej aktywne w obszarze cyberataków wymierzonych w podmioty obywatelskie i pozaprawnych kar za aktywność obywateli w sieci. W żadnej z badanych elekcji nie było poważniejszych problemów z działaniem Internetu, jednakże wszystkie analizowane państwa mają problemy z wolnością mediów.

⁴ Badanie to nie objęło Czarnogóry oraz Bośni i Hercegowiny.

Rysunek 4. Wartość wybranych wskaźników dotyczących swobody mediów dla państw kandydujących do UE, które obejmuje badanie w ramach projektu *Election Watch for the Digital Age* autorstwa organizacji *Freedom House*.

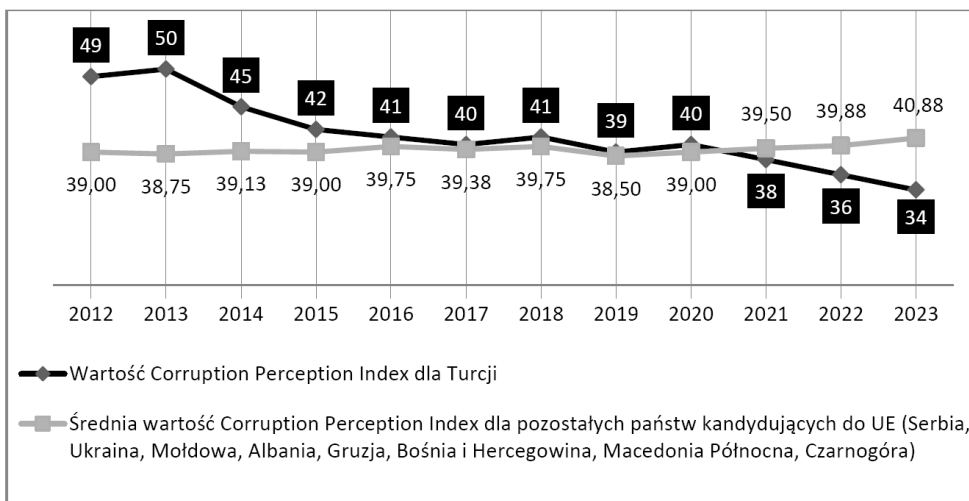
Źródło: Freedom House 2023a. Wskaźniki są punktowane w skali od 0 do 4, gdzie 0 oznacza najgorszą sytuację, a 4 najlepszą.

Tureccy dziennikarze nie mogą również czuć się bezpiecznie na ulicach i w trakcie wykonywania swoich obowiązków. Stowarzyszenie Studiów nad Mediami i Prawem odnotowało w czasie głosowania w drugiej turze wyborów prezydenckich szereg incydentów, których ofiarami padli reporterzy. Wśród nich znalazły się przypadki wykluczenia dziennikarza z możliwości obserwacji liczenia głosów z zagranicy, czy napaści słownej lub fizycznej, w wyniku której ucierpiał sprzęt lub przedstawiciel mediów (MLSA 2023).

W takiej atmosferze ciężko jest rzetelnie wykonywać swoją pracę, co przynosi szkody państwu oraz społeczeństwu tureckiemu.

Ostatnim ważnym wskaźnikiem, który obrazuje pole do rozwoju opisywanych państw w związku z ich potencjalnym dołączeniem do Unii Europejskiej jest *Corruption Perception Index* realizowany przez organizację *Transparency International* (zob. Rysunek 5). Analogicznie do poprzednich wskaźników poddanych analizie, również w tym miejscu przedstawiono wyniki Republiki Turcji na tle średniej arytmetycznej dla pozostałych państw kandydujących.

Rysunek 5. Wartość *Corruption Perception Index* dla Turcji na tle średniej arytmetycznej wartości tego wskaźnika dla pozostałych państw kandydujących do UE na przestrzeni lat 2012-2023.

Źródło: Transparency International 2023. Im wynik punktowy jest wyższy, tym państwo jest uważane za mniej skorumpowane, w konsekwencji czego jego notowania na tle globalnym poprawiają się.

Jak wykazano w niniejszym artykule, zjawisko relacji patron–klient jest w systemie politycznym Turcji powszechnie obecne. W związku z tym, warto przyjrzeć się omawianym państwom pod względem poziomu korupcji. Powyższy wykres ilustruje dwie przeciwstawne tendencje. Po pierwsze, omawiany wskaźnik dotyczący korupcji w przypadku Turcji ulega niemalże linearnej degradacji, zwłaszcza od roku 2020. Prawdopodobnie pandemia COVID-19 oraz związana z tym konieczność szybkiej reakcji rządu potężona z działaniem w warunkach niepewności odnośnie przyszłości sprzyjały czynnikom korupcyjnym. W przypadku średniej arytmetycznej dla pozostałych państw kandydujących, trend jest pozytywny – obserwujemy stabilizację, a następnie stopniowy wzrost wartości od roku 2020. Należy zaznaczyć, że dane z obu trendów w 2023 roku znajdują się poniżej średniej unijnej, która wynosi 64 punkty, co wskazuje na lukę, którą wszystkie państwa kandydujące powinny minimalizować.

Podsumowanie

Podsumowując, można stwierdzić, że podczas wyborów w maju 2023 roku turecka opozycja konkurowała nie tylko z partią rządzącą, ale de facto z całym aparatem państwa, który był przez nią wykorzystywany do celów politycznych. Medialne „nierówne boisko gry” w ujęciu Stevena Levitsky’ego i Lucana Way’a w realiach tureckich przejawiało się w niemal pełnej kontroli tego sektora przez inkumbenta. Największe koncerny medialne powiązane biznesowo z rządem walcząc o przynoszące zyski kontrakty forsowały w swoich programach narrację prorządową, jednocześnie spychając na margines opozycję. Znajdujący się pod kontrolą partii aparat państwa sprzyjał prezydentowi Erdoğanowi i pomagał mu zwyciężać w wyborach. Przykładem były działania legislacyjne w postaci uchwalenia ustawy o dezinformacji, która zacieśnia pętlę cenzury na idei wolności prasy, mocno wybrakowanej w Turcji. Najwyższa Rada Radiofonii i Telewizji stanowiła narzędzie represjonowania mediów uważanych za opozycyjne poprzez nakładanie wysokich kar finansowych. Sądownictwo ochraniało interesy rządzących, ingerując w sferę mediów i nakazując usuwanie artykułów prasowych pokazujących nieudolną reakcję rządu na trzęsienie ziemi z lutego 2023 r., przy czym wielu dziennikarzy było więzionych na podstawie przepisów m.in. prawa antyterrorystycznego. W najgorętszym czasie kampanii wyborczej kandydat opozycji prawie w ogóle nie był reprezentowany w telewizji, czego najlepszym przykładem jest dysproporcja czasu antenowego poświęcona prezydentowi Erdoğanowi (32 godziny) w porównaniu do Kemala Kılıçdaroğlu (32 minuty). Manipulacje informacjami, prorządowa propaganda, brak niewygodnych dla władzy pytań, wykazywanie wątpliwych powiązań opozycji z organizacjami uznanymi w Turcji za terrorystyczne, przy jednoczesnym braku możliwości obrony – to charakterystyka walki o elektorat w czasie wyborów w Turcji w 2023.

W związku z powyższym, w tureckich mediach niemożliwa była uczciwa konkurencja polityczna. Jednakże mimo wszelkich ograniczeń, istniała pewna możliwość rozegrania niereżyserowanej gry politycznej o władzę. Erdoğan realnie obawiał się groźby utraty władzy i porażki wyborczej, stąd aktywna działalność legislacyjna parlamentu w sprawie prawa o dezinformacji i kryminalizacji rozpowszechniania „fake newsów”, czy też blokowanie stron internetowych i mediów społecznościowych bezpośrednio po tragicznym w skutkach trzęsieniu ziemi. Wyniki wyborów przy tak wysokiej frekwencji pokazują ugruntowany stopień polaryzacji społeczeństwa tureckiego, a niewielki margines zwycięstwa prezydenta Erdoğan i sam fakt konieczności rozegrania pierwszej w historii drugiej tury wyborów prezydenckich wskazują na realną wagę wyborów. Ponadto, aktywność Kemala Kılıçdaroğlu w Internecie i wykorzystanie mediów społecznościowych pokazuje możliwości realnej walki o elektorat.

Z „nierównym boiskiem gry” w ujęciu Levitsky’ego i Way’a mamy do czynienia, gdy „(1) partia przejmuje kontrolę nad instytucjami państwa; (2) inkumbenci są systematycznie faworyzowani kosztem opozycji, oraz (3) zdolność opozycji do organizowania się i rywalizacji w wyborach jest poważnie ograniczona” (Levitsky, Way 2010: s. 10). W przypadku tureckim wszystkie te warunki zostały spełnione. Partia przejęła kontrolę nad Najwyższą

Radą Radiofonii i Telewizji, która nakładała wysokie kary finansowe na media uważane za opozycyjne. W parlamencie natomiast uchwalane było prawo utrudniające uczciwą konkurencję polityczną i ograniczające wolność słowa we wszelkich istniejących w kraju mediach. Ponadto, prezydent Erdoğan oraz rządząca Partia Sprawiedliwości i Rozwoju były konsekwentnie i systemowo faworyzowane, m.in. poprzez budowę sieci klientelistycznych, zapewniających im poparcie, czego efektem jest prorządowa agenda koncertów medialnych. W efekcie, zdolność opozycji do rywalizacji była wyraźnie ograniczona poprzez zdecydowaną przewagę prorządowej narracji w mediach, która potrafiła przekształcić się w kampanię oszczerstw względem partii opozycyjnych.

Przeprowadzona analiza potwierdza zatem postawioną przez autorów hipotezę mówiącą o tym, że kampania wyborcza poprzedzająca połączone wybory prezydenckie i parlamentarne z maja 2023 roku stanowi dowód na zaistnienie w tym państwie autorytaryzmu konkurencyjnego w ujęciu Stevensa Levitsky'ego i Lucana Way'a.

W związku z powyższym prognozujemy, że negocjacje akcesyjne wciąż trwać będą w obecnym, martwym punkcie, nie przybliżając realnej perspektywy członkostwa Turcji w Unii Europejskiej. Naszą prognozę popieramy analizą zmian politycznych w Turcji w odniesieniu do pozostałych państw kandydujących – Serbii, Ukrainy, Mołdowy, Albanii, Gruzji, Bośni i Hercegowiny, Czarnogóry oraz Macedonii Północnej. We wszystkich uwzględnionych wskaźnikach Turcja wypadła najgorzej. Reżim polityczny balansował w indeksach na granicy autorytaryzmu, gdzie realna możliwość przejścia władzy przez opozycję była wyraźnie ograniczona. Poziom wolności obywatelskich w zakresie polityki również uległ zdławieniu przez partię rządzącą, wliczając w to sferę Internetu. Komisja Europejska w swoim raporcie dotyczącym sytuacji politycznej w Turcji wskazała na szereg nieprawidłowości i dystans do standardów demokratycznych Unii Europejskiej (European Commission 2023a). Uważamy, że przewaga konkurencyjna rządzących była zbyt duża, by rozpocząć realne rozmowy o członkostwie, jednak nie wykluczamy negocjacji dotyczących rozwoju stosunków gospodarczych z UE, zwłaszcza zważywszy na sytuację ekonomiczną Turcji ostatnich lat, czy też kwestii swobodniejszego przepływu osób z Turcji do UE.

Katarzyna Dośpiał-Borysiak – dr hab., pracuje w Katedrze Systemów Politycznych Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politologicznych Uniwersytetu Łódzkiego. Główna sfera jej zainteresowań dotyczy zrównoważonego rozwoju, polityki klimatycznej, kwestii regionalizmu oraz integracji europejskiej. Autorka książek i artykułów poświęconych regionowi Morza Bałtyckiego, w szczególności państw nordyckich. W ramach European Economic Area Grants realizowała badania naukowe (na Uniwersytecie Nauki i Techniki w Trondheim) oraz międzynarodowe projekty edukacyjne (np. *Entrepreneurial Youth for Green Europe*). Była stypendystką rządu Królestwa Szwecji.

Katarzyna Dośpiał-Borysiak – Ph.D., D.Sc., works at the Department of Political Systems, Faculty of International and Political Studies, University of Łódź. Her main sphere of interests concerns sustainable development, climate policy, regionalism and European integration. Author of books and articles devoted to the Baltic Sea region, in particular the Nordic countries. Within European Economic Area Grants, she carried out scientific research (University of Science and Technology

in Trondheim) and international educational projects (e.g. *Entrepreneurial Youth for Green Europe*). She was a scholarship holder of the government of the Kingdom of Sweden.

Krystian Maras – doktorant w Szkole Doktorskiej Nauk Społecznych Uniwersytetu Łódzkiego, przewodniczący Studencko-doktoranckiego Koła Naukowego Politologów *PolitikON* na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politologicznych Uniwersytetu Łódzkiego. Do jego zainteresowań badawczych należą różnorodne formy reżimów hybrydalnych i niedemokratycznych oraz polityka wewnętrzna Republiki Turcji.

Krystian Maras – PhD candidate in political science, chairman of the Students' Scientific Club of Political Scientists *PolitikON* at the Faculty of International and Political Studies, University of Łódź. His research interests include various forms of hybrid and non-democratic regimes, and the internal politics of the Republic of Turkey.

➔ Bibliografia:

- ADAL Hikmet (2022), *Disinformation law „final stage of AKP's media restrictions”*, <https://bianet.org/haber/disinformation-law-final-stage-of-akp-s-media-restrictions-268138> (06.10.2022).
- ANTOSZEWSKI Andrzej (2016), *Współczesne teorie demokracji*, Warszawa.
- ANTOSZEWSKI Andrzej, HERBUT Ryszard (2001), *Systemy polityczne współczesnego świata*, Gdańsk.
- ARAT Yeşim, PAMUK Şevket (2019), *Turkey Between Democracy and Authoritarianism*, Cambridge.
DOI: 10.1017/9781139022385
- AYDINLI Sinem (2019), *Who Controls the Media in Turkey?*, <https://bianet.org/haber/who-controls-the-media-in-turkey-208107> (06.05.2019).
- BANKIER.PL (2023), *Erdogan chce zbliżyć Turcję do członkostwa w Unii Europejskiej. Kartą przetargową jest zgoda na wstąpienie Szwecji do NATO*, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Erdogan-chce-zblizyc-Turcje-do-czlonkostwa-w-Unii-Europejskiej-Karta-przetargowa-jest-zgoda-na-wstapienie-Szwecji-do-NATO-8576454.html> (10.07.2023).
- BIANET (2023), *The disinformation law makes everyone a potential offender*, <https://bianet.org/haber/the-disinformation-law-makes-everyone-a-potential-offender-287388> (03.11.2023).
- CAROTHERS Thomas (2002), *The End of the Transition Paradigm*, „Journal of Democracy”, vol. 13, no. 1.
- CASTALDO Antonino (2018), *Populism and competitive authoritarianism in Turkey*, „Southeast European and Black Sea Studies”, vol. 18, issue 4. DOI: 10.1080/14683857.2018.1550948
- ÇALIŞKAN Koray (2018), *Toward a new political regime in Turkey: From competitive toward full authoritarianism*, „New Perspectives on Turkey”, vol. 58. DOI: 10.1017/npt.2018.10
- ÇOŞKUN Gülçin Balamir, KÖLEMEN Aysuda (2020), *Illiberal Democracy or Electoral Autocracy: The Case of Turkey*, w: Boris Vormann, Michael Weinman (red.), *The emergence of illiberalism. Understanding a Global Phenomenon*, 1st edition, Routledge, New York.
- COLLIER David, LEVITSKY Steven (1997), *Democracy with Adjectives: Conceptual Innovation in Comparative Research*, „World Politics”, vol. 49, no. 3.
- CPJ, Committee to Protect Journalists (2022), *367 Journalists Imprisoned. As of December 1, 2022*, https://cpj.org/data/imprisoned/2022/?status=Imprisoned&start_year=2022&end_year=2022&group_by=location (29.11.2023).

- ECONOMIC INTELLIGENCE UNIT (WWW), *Democracy Index 2006–2022*, <https://www.eiu.com/n/18.11.2023>.
- EUROPEAN COMMISSION (2023a), *Türkiye*, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/turkiye_en?prefLang=en (22.12.2023).
- EUROPEAN COMMISSION (2023b), Commission staff working document: *Türkiye 2023 Report*, Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2023 Communication on EU Enlargement policy, SWD(2023) 696 final, Brussels, 08.11.2023.
- ESEN Berk, GUMUSCU Sebnem (2016), *Rising competitive authoritarianism in Turkey*, „Third World Quarterly”, vol. 37, issue 9.
- ESEN Berk, GUMUSCU Sebnem (2020), *Why did Turkish democracy collapse? A political economy account of AKP's authoritarianism*, „Party Politics”, vol. 27, issue 6. DOI: 10.1177/1354068820923722
- FLIS Jarosław, STOLICKI Dariusz (2017), *JOW-y w gminach: lokalne partie władzy a nowe reguły rywalizacji*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, vol. 79, no. 3. DOI: 10.14746/rpeis.2017.79.3.20
- FREE WEB TURKEY (2023), *Free Web Turkey's „2022 Internet Censorship Report” has been released*, <https://www.freewebturkey.com/en/the-free-web-turkey-2022-internet-censorship-report-has-been-released> (22.11.2023).
- FREEDOM HOUSE (2023a), *Election Watch for the Digital Age*, <https://freedomhouse.org/report/election-watch-digital-age> (18.11.2023).
- FREEDOM HOUSE (2023b), *Freedom in the World 2023*, <https://freedomhouse.org/country/turkey/freedom-world/2023> (18.11.2023).
- FREEDOM HOUSE (2023), *Freedom in the World Reports 2003-2023*, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world> (17.11.2023).
- FREEDOM HOUSE (2023c), *Freedom on the Net 2023*, <https://freedomhouse.org/country/turkey/freedom-net/2023> (18.11.2023).
- GILBERT Leah, MOHSENI Payam (2011), *Beyond Authoritarianism: The Conceptualization of Hybrid Regimes*, „Studies in Comparative International Development”, vol. 46. DOI: 10.1007/s12116-011-9088-x
- GÖRGÜLÜ Güventürk (2023), *Three words bringing election victory: Kılıçdaroğlu, HDP, terror*, <https://bianet.org/haber/three-words-bringing-election-victory-kilicdaroglu-hdp-terror-281212> (06.07.2023).
- GÜMÜŞ Tezcan (2023), *Turkey's political leaders. Authoritarian Tendencies in a Democratic State*, Edinburgh.
- HUMAN RIGHTS WATCH (2023), *World Report 2023: Events of 2022*, https://www.hrw.org/sites/default/files/media_2023/01/World_Report_2023_WEBSPREADS_0.pdf (18.11.2023).
- LEVITSKY Steven, WAY Lucan A. (2002), *Elections Without Democracy: The Rise of Competitive Authoritarianism*, „Journal of Democracy”, vol. 13, no. 2. DOI: 10.1353/jod.2002.0026
- LEVITSKY Steven, WAY Lucan A. (2010), *Competitive Authoritarianism. Hybrid Regimes after the Cold War*, Cambridge.
- MICHALSKI Adam, KRZYŻANOWSKA Zuzanna (2023), *Turcja po wyborach. Nowe otwarcie?*, „Komentarze OSW”, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2023-09-13/turcja-po-wyborach-nowe-otwarcie> (13.09.2023).

- MLSA (2023), *Violations of press freedom against journalists in the second round of elections*, Medya ve Hukuk Çalışmaları Derneği, <https://www.mlsaturkey.com/en/violations-of-press-freedom-against-journalists-in-the-second-round-of-elections> (29.05.2023).
- MORLINO Leonardo (2009), *Are there hybrid regimes? Or are they just an optical illusion*, „European Political Science Review”, vol. 1, issue 2. DOI: 10.1017/S1755773909000198
- MUMAY Bülent (2023), *The final nail in the coffin: The Disinformation Act*, Medya ve Hukuk Çalışmaları Derneği, <https://www.mlsaturkey.com/en/the-final-nail-in-the-coffin-the-disinformation-act> (29.12.2023).
- NOWOSAD Andrzej, TURANLI Umit, GRIGORIVA Margreta (2020), *Rynek prasy drukowanej w Turcji w latach 2012-2020*, „Media Biznes Kultura”, nr 2(9). DOI: 10.4467/25442554.MBK.20.016.13180
- ÖNEROĞLU Erol (2023), *Journalism fighting for survival before the elections*, <https://bianet.org/haber/journalism-fighting-for-survival-before-the-elections-278119> (1.12.2023).
- ÖZGÜRLÜK ARAŞTIRMALARI DERNEĞİ (2023a), *Freedom Observer No: 38*, <https://oad.org.tr/en/un-categorized/freedom-observer-no-38/> (10.06.2023).
- ÖZGÜRLÜK ARAŞTIRMALARI DERNEĞİ (2023b), *Turkey Press Freedom Report 2022*, <https://oad.org.tr/en/publications/reports/turkey-press-freedom-report-2022/> (30.05.2023).
- REPORTERS WITHOUT BORDERS (2023a), *Press Freedom Index 2002-2023*, <https://rsf.org/en/index?year=2023> (17.11.2023).
- REPORTERS WITHOUT BORDERS (2023b), *Erdoğan has used his control of the media to rig Türkiye's elections*, <https://rsf.org/en/erdo%C4%9Fan-has-used-his-control-media-rig-turkiye-s-elections> (18.11.2023).
- REPORTERS WITHOUT BORDERS (2023c), *RSF unveils 15-point press freedom plan for Turkey, five weeks before elections*, <https://rsf.org/en/rsf-unveils-15-point-press-freedom-plan-turkey-five-weeks-elections> (1.12.2023).
- REPORTERS WITHOUT BORDERS (2023d), *More curbs on coverage of Turkish government's handling of quake aftermath*, <https://rsf.org/en/more-curbs-coverage-turkish-government-s-handling-quake-aftermath> (1.12.2023).
- RUACAN İpek (2022), *The Systematic Decline of Freedom of Expression in Turkey*, „Advancing Fundamental Freedoms in Turkey. A Policy Brief Series from Freedom House”, no. 4.
- SPANCERSKA Aleksandra Maria (2023a), *Transakcyjne oblicze tureckiej dyplomacji*, PISM, <https://www.pism.pl/publikacje/transakcyjne-oblicze-tureckiej-dyplomacji> (09.08.2023).
- SPANCERSKA Aleksandra Maria (2023b), *Konsekwencje reelekcji Recepta Tayyip Erdoğan na stanowisko prezydenta Turcji*, PISM, <https://www.pism.pl/publikacje/konsekwencje-reelekcji-recepta-tayyip-erdo%C4%9Fana-na-stanowisko-prezydenta-turcji> (20.06.2023).
- SZYMAŃSKI Adam (2020a), *Electoral Malpractices and Regime Change in Turkey*, w: Adam Szymański, Jakub Wódka, Wojciech Ufel, Amanda Dziubińska, *Between Fair and Rigged. Elections as a Key Determinant of the „Borderline Political Regime” – Turkey in Comparative Perspective*, Peter Lang, Berlin.
- SZYMAŃSKI Adam (2020b), *Elections and Travails of Turkish Democracy*, w: Adam Szymański, Jakub Wódka, Wojciech Ufel, Amanda Dziubińska, *Between Fair and Rigged. Elections as a Key Determinant of the „Borderline Political Regime” – Turkey in Comparative Perspective*, Berlin.
- TRANSPARENCY INTERNATIONAL (2023), *Corruption Perception Index*, <https://www.transparency.org/en/cpi/2023> (10.02.2024).

- WASILEWSKI Karol (2017), *Turcja w procesie przemian: wnioski dla strategii UE*, Warszawa.
- WATSON Ivan (2009), *Turkey fines media firm \$2.5 billion*, CNN, <http://edition.cnn.com/2009/WORLD/europe/09/08/turkey.media/index.html> (09.09.2009).
- YILMAZ Gözde (2016), *Europeanisation or De-Europeanisation? Media Freedom in Turkey (1999-2015)*, „South European Society and Politics”, vol. 21, no. 1.
- YÜKSEK SEÇİM KURULU (2023a), *Cumhurbaşkanı Seçimi ve 28. Dönem Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları*, <https://www.ysk.gov.tr/tr/14-mayis-2023-secimleri/82491> (14.05.2023).
- YÜKSEK SEÇİM KURULU (2023b), *Cumhurbaşkanı ve 28. Dönem Milletvekili Genel Seçim İstatistikleri*, <https://www.ysk.gov.tr/tr/2023-cumhurbaskani-ve-milletvekili-secim-i-CC%87statistikleri/1541626> (18.11.2023).